

Összességében elmondható, hogy Axel Niestlé műve alapkutatáson nyugvó kiadvány, a témát a szerző előtt még soha senki sem járta körül ilyen alaposan, mindkét oldal elsődleges forrásait rendkívüli alaposággal, részleteiben feldolgozva. Ezért ez a mű mindenképpen nagyon fontos hozzájárulásként értékelendő a téma szakirodalmi bázisához, helye van mind a jelentősebb hadtörténeti szakkönyvtárakban, mind a téma iránt érdeklődő szűkebb szakmánál és a nagyon „vajtfülü” olvasóknál. Mivel nem kifejezetten olvasmányos, gyakorlatilag száraz adathalmaz, ezért a hétköznapi érdeklődők számára véleményem szerint Guðmundur Helgasonnak a közösségi internet hajnala – 1995 óta – szépen prosperáló, folyamatosan karbantartott és fejlesztett, rendkívül adatgazdag honlapja is elegendő (<http://uboa.net/>), melyen a legszükségesebb alapadatok megtalálhatóak, és szintén nagyon sokat merített Axel Niestlé művéből.

B. Stenge Csaba

HORTHY MIKLÓSNÉ

NAPLÓ 1944–45

(Szerk. és az előszót írta Bern Andrea. Libri Kiadó, [Budapest,] 2015. 200 o. ISBN: 978-963-310-771-3)

Kulcsfontosságú kötetet tarthat kezében az olvasó, aki Horthy Miklósné 1944–45 között íródott, 2015 végén kiadott naplóját forgatja. A kormányzó felesége ugyanis e bő esztendő kivételével nem írt naplót, és eddig ennek létezéséről sem tudtunk. Horthy Miklósné 1944. november 6. és 1945. december 5. között vezette naplóját. A kézirat felfedezése Bern Andrea történész érdeme, aki vállalta, hogy a jelenleg a kormányzó unokája, Horthy István Sharif tulajdonában lévő, Londonban található hagyatékot rendezi és adatbázissá építi. A szerkesztő több anyag kiadatását is tervezi, Sa sort Horthyné naplójával indította. A napló jelentősége vitathatatlan: eddig ismeretlen információkhoz juttat bennünket a család németországi tartózkodásáról. A könyv jelentősége nem csupán ebben merül ki, igen fontos ugyanis, hogy Horthy Miklósné jelleméről is megtudhatunk sok mindent, melyeket később összerakva pontos kép tárul elénk a kormányzóné lelkületéről és arról, hogy milyen kérdések foglalkoztatták leginkább.

Szerkezetileg a könyv remekül van felépítve: ahogy a szerkesztő írja is előszavában (melyet Horthy István Sharif előszava megelőz), a laikus és a történész kollégákra egyaránt gondolni szeretett volna, így a jegyzeteket a könyv végén helyezte el. A naplóbejegyzéseket időrendi sorrendben, eredeti helyesírással közli, és érdekességképpen gyakran beszűrt egy-egy fotót a bejegyzések közé, többször használva magáról a kézírásról készült fotográfiákat. A képek a megfelelő helyeken vannak elhelyezve, nem zavarják az olvasót. A lábjegyzetek körültekintőek, már-már túl sok információt is tartalmaznak, ám a szerkesztő célja érthető: megjegyzéseivel a megértést szerette volna elősegíteni. Kitűnő ötlet a kötet végén található névjegyzék, amely ábécé-sorrendben tartalmaz minden, Horthyné által a naplóban említett nevet, hivatkozással együtt. A könyvet Zeidler Miklós részletes utószava zárja, amely sok mindent megmagyaráz, ami esetleg eddig nem volt világos az olvasó számára és elemzi a kötet jelentőségét is. Sajnos, azonban az utolsó bekezdésében benne felejtődött egy komoly elírás, ugyanis a könyvről Horthy Istvánné naplójaként beszél, Horthy Miklósné naplója helyett.

A kormányzóné nem írt minden nap feljegyzést, többnyire 4-5 naponta születtek a naplójegyzetek. Érdekeség, hogy 1945. május 4-étől kezdve a napló levéllé változik, innentől ugyanis a feleség amerikai vizsgálatra távozott férjéhez írja sorait, amelyre külön fel is hívja a figyelmet: „Mától kezdve naplomat levél formájában hozzád intézem, drága Mindenem, ha a jó Isten megsegít, és még egyszer összekerülünk, megtudod, hogy élünk, éreztünk és szenvedtünk, mialatt távol voltunk egymástól” (84. o.). Az egyes bejegyzések többnyire tömörök, lényegre törőek, stílusuk érthető, olvasmányos.

Ami a tartalmi részt illeti, egyértelmű számunkra, hogy Horthy Miklósné elsősorban mint aggódó feleség, anya és nagymama jelenik meg előttünk. Nem bocsátkozik semmiféle politikai elemzésbe, csupán egy-egy elhintett mondata van például Rooseveltnél vagy épp Mussoliniról.

A kötet szerkesztője szerint ez egyfajta tudatos hallgatás, és a szerző szándékosan nem megy bele semmiféle olyan politikai témába, amelynek tárgyalása esetleg később árthat családjának. Érdeemes azonban elgondolkodni azon, hogy tulajdonképpen mi volt a célja Purgly Magdolnának ezzel a naplóval, valóban tudatosan nem írt politikáról? Tudnunk kell róla, hogy rendkívül érzelmes ember volt, és szociális érzékenységéről igen sokszor tett tanúbizonyságot. Naplóját azért kezdte el írni 1944-ben, mert ahogyan maga is jelzi, a németországi lét igen unalmasan telt, és fiáért, családjukért, barátaikért és a hazáért való aggodás felemészttette. A naplórás ilyen válságos időkben egyfajta mentsvár lehet, amely megkönnyebbülést ad az embernek. Minden bizonnyal Horthynének is ez volt a célja, nem feltétlen gondolt arra akkor, hogy ezeket a füzeteket egyszer az utókor története megtalálja, majd kiadatja, és értékes forrás válik belőle. Épp ezért egyáltalán nem biztos, hogy a politikai témákról való hallgatása tudatos volt. Elképzelhető, hogy egyszerűen fel sem merült benne, hogy ilyen témákat érintsen, hisz' egy naplót az ember elsősorban magának ír. Amikor mégis említ egy-egy komolyabb gondolatot, többnyire azok is családjával, férjével vagy gyermekeivel kapcsolatos érzelmi megnyilvánulásaihoz köthetők, például amikor István fia rejtélyes repülőgép katasztrófájával kapcsolatban megjegyzi, hogy „Mennyit gyönyörködtem ennek a gyermekemnek a testi, szellemi fejlődésében, s milyen szilárdan élt bennem a meggyőződés, hogy még nagyon nagy hasznára fog válni országának. Aztán egy zuhanás – biztosan bűnös kezek merénylete, meg rongálása a gépnek. Mióta tapasztaltam, hogy hadseregünk mennyire meg volt rontva hazaáruló, hazafiatlan, nyilas emberektől, biztos vagyok benne – és ennek a szép, tehetséges életnek, a mi és a haza reménységének vége volt” (39. o.).

Érdekes arról is szót ejteni, hogy vajon nem túlzás-e, hogy a naplóíró gyakran használja ottlétükre a fogság, de még olykor a fogolytábor vagy éppen nyomortanya kifejezést is. Igen, valóban száműzetésben éltek Németországban, ellenőrzés alatt, ám magukkal vihették Budapestről legszükségesebb holmijukat, Horthy Miklós az inasát, felesége és menyje pedig két szobalányt és a kis István nevelőnőjét is. Főztek rájuk, noha a háború végén már igen csekély mennyiségű ételt kaptak, és a fűtés is problematikus volt, de nem éheztek, és volt fedél a fejük felett. Néha meg is említi a szerző, hogy véleménye szerint a magyarok többségének náluk sokkal rosszabb körülményekkel kellett szembenézniük azokban a hónapokban. Természetesen a németországi körülmények meg sem közelítették azt az életszínvonalat, amelyet a család a Budai várban megszokott, ám talán fogolytáborról beszélni kissé túlzóan hat. Mindezek ellenére magát a jólét hiányát Horthyné abszolút nem tragikusan fogta fel: „Egész biztos hasznunkra válik ez a megszorítás, lemondás a jólétről, gondtalanságról...” (103. o.).

Mivel véleményem szerint – vagy mondhatnám úgy is, hogy számomra – a napló jelentősége leginkább abban rejlik, hogy Horthy Miklósné jelleme kitűnően kirajzolódik előtűnk, ezért elengedhetetlennek tartom megemlíteni, hogy a hazaszeretet többször megjelenik soraiban, illetve, hogy ez az asszony rendkívül odaadóan szerette férjét és családját, még menyéről is rendkívül szépen, szeretettel beszél. Előfordul, hogy elmélázik azon, hogy vajon miért ezt a sorsot szánta nekik az élet, hisz' mindig igyekeztek mindent megtenni hazájukért, példásan, szeretetben élni – vagy talán pont ez volt a gond? – teszi fel a kérdést az alábbi sorokban: „Azt hiszem, mindketten mindig híven teljesítettük kötelességünket, iparkodtam segíteni férjemnek, nehéz hivatásában, becsülettel megálltam helyem, mint feleség és anya, vagy azért kellett fizetni, mert házaseletünk olyan boldog, olyan harmonikus és megértő volt? Nem tudom.” (40. o.) Kétségtelen, hogy a Horthyné életével foglalkozó kutatások sok új információval gazdagodtak a naplónak köszönhetően, hisz' a kormányzóné ugyan csak rövid ideig írta naplóját, ám általános jellemvonásai híven tükröződnek benne.

Horthy Miklósné naplójáról elmondhatjuk, hogy nem csak egy remek és érdekes olvasmány, de egy rendkívül fontos forrás is a korszakot kutató történészek számára. A bejegyzések alapvetően érzelmi alapokon nyugszanak, áthatja őket a végtelen aggodás, a haza és a család iránt érzett szeretet. Nem csak egy kiemelkedő forrás a németországi tartózkodás mindennapjairól (hiszen például Horthy Miklós emlékirataiban ezekről a mindennapi dolgokról vajmi keveset írt!), hanem tulajdonképpen egy jellemrajz is egyben a kormányzónéről.